

MIROSLAW RUCKI*

„W CHRYSZTUSIE POZOSTAJĘ ŻYDEM” –
ROZWIĄZANIE PROBLEMU KULTUROWEGO
MIĘDZY JUDAIZMEM I CHRZEŚCIJAŃSTWEM

W dzisiejszych czasach izolacja w gettach i sztetlach przestała odgrywać dominującą rolę w zachowaniu tożsamości żydowskiej. Żydzi emigrujący z całego świata do Izraela wykazują tak wielkie zróżnicowanie, że nie raz i nie dwa powstawało pytanie o to, co oznacza bycie Żydem¹. Jednakże, jak zauważa Międzynarodowa Rada Chrześcijan i Żydów (*International Council of Christians and Jews* – ICCJ), nawróceni na chrześcijaństwo Żydzi są przeważnie odrzucani i nieuznawani przez ogół Żydów i przez państwo Izrael², mimo że sami uważają siebie za prawdziwych Żydów³.

W niniejszym tekście chcę nie tyle rozważać kwestie tożsamości, ile zastanowić się nad tym, skąd się bierze problem z akceptacją Żydów nawróconych na chrześcijaństwo przez społeczność żydowską oraz czy napięcie między chrześcijaństwem i judaizmem jest do pokonania.

---

* Mirosław Rucki – inżynier, doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego w Radomiu, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Chrystusowego w Poznaniu; e-mail: m.rucki@uthrad.pl.

¹ Zob. np. materiały konferencyjne *Jewish Survival: The Identity Problem at the Close of the Twentieth Century*. International Workshop at Bar-Ilan University, 18-19 of March, 1997.

² F. VOLL. *What about Christian Jews or Jewish Christians?* <<http://www.jcrelations.net/What+about+Christian+Jews+or+Jewish+Christians%3F2353.0.html?L=3>> [edycja: 25 września 2017].

³ Zob. np. J.S. TRIMM. *Nazarene Jewish Manifesto*. Hurst 2002; D.H. STERN. *Messianic Jewish Manifesto*. Jerusalem 1988.

1. NAWRÓCENIE ŻYDÓW – PRZEDMIOT ZAINTERESOWANIA CHRZEŚCIJAN

Dokumenty Kościoła katolickiego podkreślają, że

[...] społeczność chrześcijańska, przede wszystkim ze względu na swe historyczne pochodzenie, związana jest z narodem żydowskim⁴.

Powstanie licznych wspólnot chrześcijańskich na całym świecie w I w. zawdzięczamy pracy misyjnej apostołów, którzy przecież byli Żydami. Wpływ na większość podstawowych zagadnień w nauczaniu Kościoła wywarł rabin Szaul z Tarsu, Beniaminita, znany jako św. Paweł. Już w jego nauczaniu widzimy troskę o nawrócenie Izraela:

Wolałbym bowiem sam być pod klątwą [odłączony] od Chrystusa dla [zbawienia] braci moich, którzy według ciała są moimi rodakami. (Rz 9,3)

Należy uświadomić sobie, że klątwa (hebr. כֶּרֶם – *cherem*) była najstraszniejszą karą dla odstępców, polegającą na wymordowaniu ich i spaleniu zwłok⁵. Paweł łączył nawrócenie Izraela z największym błogosławieństwem dla Kościoła i świata:

Jeżeli zaś ich upadek przyniósł bogactwo światu, a ich pomniejszenie – wzbogacenie poganom, to o ileż więcej przyniesie ich zebranie się w całość! (Rz 11,12)

Można z tego wyciągnąć wniosek, że Żydzi i chrześcijanie mają nie tylko wspólne dziedzictwo duchowe, ale także wspólną przyszłość w Bożym planie⁶.

Próbując odpowiedzieć na pytanie, dlaczego chrześcijanie interesują się judaizmem, ks. Prozorowski⁷ wskazuje na trzy dominujące dziś elementy tego zainteresowania:

- Holokaust jako wydarzenie, po którym praktycznie ustało żydowskie życie religijne w Polsce,
- relacje międzyludzkie, które nadal łączą chrześcijan i Żydów,
- wspólne dziedzictwo religijne – Stary Testament, a także osadzenie Nowego Testamentu w realiach żydowskich, w tym żydowskość samego Jezusa, Maryi i apostołów.

W tym kontekście zrozumiałe jest powstanie takich dokumentów Kościoła, jak *Nostra Aetate* (1974) czy *Żydzi i judaizm w głoszeniu Słowa Bożego*

⁴ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA. *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*. Kielce 2002 s. 15.

⁵ Więcej o tym w artykule: M. RUCKI. *Jehuda Makkabi a modlitwa za zmarłych*. „Scriptura Sacra” 18:2014 s. 31-48.

⁶ M. CZAJKOWSKI. „Cały Izrael będzie zbawiony” (Rz 11,26): Rz 9-11 w kontekście całego Listu do Rzymian. „Perspectiva” 20:2012 nr 1 s. 5-22.

⁷ A. PROZOROWSKI. *Duchowość judaizmu*. Poznań 2013 s. 5-24.

i w katechezie Kościoła (1985). Chrześcijańska teologia dostrzega, że chrześcijanie i Żydzi mają wspólną misję i są dla świata oraz dla siebie nawzajem świadectwem⁸.

Nie sposób też nie wspomnieć o pracach żydowskich teologów nawróconych na chrześcijaństwo, które pomagają chrześcijanom w zrozumieniu własnego dziedzictwa wiary, zdominowanego obecnie przez zwyczaje i idee późniejszego pochodzenia nieżydowskiego. Wymienię tutaj tylko dwie postacie: rabin Eliasz Sołowiejczyk⁹ oraz David H. Stern¹⁰.

Jak stwierdza strona internetowa IAMCS (*International Alliance of Messianic Congregations and Synagogues* – Międzynarodowy Związek Kongregacji i Synagog Mesjanicznych), od czasu odzyskania przez Izrael Jerozolimy w 1967 r. dziesiątki tysięcy Żydów uwierzyło w Jezusa. Ci ludzie pragną zachować kulturowe i religijne dziedzictwo żydowskie oraz być światłem dla swojego narodu¹¹. Tak znacznej liczby nawróceń Żydów nie odnotowano w Kościele od wieków, jest więc zrozumiałe, że chrześcijanie zauważają to zjawisko i interesują się nim, o czym świadczą liczne publikacje na ten temat m.in. w prasie katolickiej. Z racji wieloletniej współpracy z Katolickim Dwumiesięcznikiem Ewangelizacyjnym „Miłujcie się!” zwróciłem uwagę na to, że tematyka nawróceń Żydów jest nieobca temu czasopismu, a świadectwa i artykuły dotyczące Żydów pojawiają się wśród innych tekstów, mogących zainteresować czytelnika.

W czasopiśmie „Miłujcie się!” znalazłem materiały i świadectwa dotyczące 10 nawróconych Żydów:

- ks. Jean-Roudolph Kars (*Powiedziałem „tak”*, 2007 nr 4),
- o. Oswald Rufeisen (*W Jezusie rozpoznał Mesjasza*, 2013 nr 5),
- s. Edyta Stein (*Od ateizmu do świętości*, 2007 nr 3),
- Izrael Zolli (*Nawrócenie Głównego Rabina Rzymu*, 2012 nr 4),
- Herman Cohen (*Nawrócenie Hermana Cohena*, 2002 nr 5),
- Roman Brandstaetter (*Jeszcze do Ciebie powrócę*, 2003 nr 5),
- Alfons Ratisbonne (*Nawrócenie Alfonsa Ratisbonne’a*, 2006 nr 2),
- Karl Stern (*Słup ognia*, 2001 nr 4 i 5),
- Icchak, Żyd z Polski (Świadek Zmartwychwstałego, 2007 nr 2),
- Eli z Rosji (*W Chrystusie pozostają Żydem*, 2013, nr 2).

Przed omówieniem przypadków tych nawróceń warto przypomnieć sobie najważniejsze czynniki, które doprowadziły do rozdarcia między chrześcijaństwem i judaizmem i przyczyniły się do zaistnienia wrogości trwającej prawie dwa tysiące lat.

---

⁸ M. CZAJKOWSKI. *Misja do Żydów czy misja wspólna i wzajemne świadectwo? W: Żydzi i judaizm we współczesnych badaniach polskich*. Red. K. Pilarczyk. Kraków 2010 s. 361-379.

⁹ E. SOŁOWEJCZYK. *Biblia, Talmud i Ewangelia*. Paryż 1879.

¹⁰ D. STERN. *Komentarz żydowski do Nowego Testamentu*. Warszawa 2004.

¹¹ <<http://www.iamcs.org/#/about-us>> [edycja: 29 maja 2015].

2. BARIERA KULTUROWO-RELIGIJNA MIĘDZY ŻYDAMI A CHRZEŚCIJANAMI

Problem wrogości między narodem żydowskim a innymi narodami nie jest czymś nowym i wynika z paradoksalnych przepisów judaizmu: z jednej strony wymagających oddzielenia się od pogan (np. Kpł 20,24-26), a z drugiej oczekujących od Żydów działalności misyjnej (np. Iz 66,19). Dodatkowo prawo żydowskie komplikuje sprawę, podkreślając wielokrotnie, że poganina mieszkającego wśród Żydów nie wolno dyskryminować (Kpł 19,33-34), ale nie dopuszczając jednocześnie, by Żydzi ulegali wpływowi obyczajowości pogańskiej (Kpł 18,3). Na ten swoisty paradoks zwrócił uwagę Józef Flawiusz pisząc:

[...] prawodawca zatroszczył się o należyte traktowanie ludzi obcych, [...] z drugiej strony nie chciał, aby przygodnych przybyszów dopuszczano do zażyłego obcowania z nami¹².

Judaizm rabiniczny ewidentnie miał z tym problem już w czasach Jezusa Chrystusa, więc siłą rzeczy obserwujemy skutki ówczesnych nieporozumień również dzisiaj.

2.1. ODDZIELENIE OD POGAN

Polecenie: „świętymi bądźcie, bo Ja jestem święty” (Kpł 11,44, powtórzone również w następnym wersecie) powiązane jest ze wskazówkami, w jaki sposób Żydzi mają „[...] odróżniać to, co nieczyste, od tego, co czyste” (Kpł 11,47), oraz z kultem ofiarniczym. Przepisy Tory (Prawa Mojżeszowego) ukazują świętość jako stan doskonałości, w którym znajduje się tylko Bóg, oraz czystość rytualną (*tahara*) jako stan »normalności«, w którym człowiek jest zdolny do uczestniczenia w kulcie świątynnym. Cały szereg czynności może »skalać« (hebr. טָמֵא – *tame*) Żyda, czyniąc go niezdolnym do udziału w kulcie, a powrót do stanu »czystości« (hebr. טָהֵר – *taher*) wymaga składania ofiar oraz obmyć rytualnych. Paganie, jako osoby nieznające prawa żydowskiego, narażali Żydów na stan nieczystości rytualnej zarówno z racji swoich zwyczajów (np. Kpł 18,3), jak i spożywanego pokarmów (np. Kpł 11,10-13). Pokarmy stanowiły dodatkowe niebezpieczeństwo, gdyż mogły pochodzić z ofiar składanych bożkom, co czyniło spożywającego je Żyda współuczestnikiem kultu bałwochwalczego (zob. np. 2 Mch 6,18-21, gdzie Eleazar nie chciał nawet udawać, że spożywa mięso z ofiar pogańskich, wołając umrzeć z ręki katów niż złamać Przymierze). Obawy faryzeuszów były tak wielkie, że niektórzy nawet nie pili wody zagotowanej przez poganina (*Szabat* 51a). Przebywanie poganina w pobliżu wina, kiedy nie było obok Izraelity, czyniło wino zabronionym do

¹² JÓZEF FLAWIUSZ. *Przeciw Apionowi* 2,28. *Autobiografia*. Warszawa 2010.

spożycia (אסור – *asur*) dla Żyda. W Talmudzie opisane są nawet takie, na pierwszy rzut oka absurdalne sytuacje, jak następująca:

Gdyby lew ryknął w winnicy [należącej do Żyda], a poganin (דבוע מיבכוכ) *owed kochawim*) [pracujący tam] schował się między dzbanami z winem, to Raba twierdzi, że wino jest dozwolone (שרי *serej*) pod warunkiem, że poganin w tym momencie pomyślał: »Ja się tu chowam, ale za mną może chować się Żyd, który mnie widzi«. (*Awoda zara* 70a)

Musimy jednak pamiętać, że rabinom chodziło przede wszystkim o zapobieganie udziałowi Żydów w kultach bałwochwalczych.

Dokument damasceński, uważany za regułę sekty esseńczyków¹³, mówi, że

[...] nikt nie powinien sprzedawać czystego bydła ani ptactwa narodom, aby nie złożyli ich na ofiarę [...], ze swego klepiska ani ze swej tłoczni nie powinien im sprzedawać niczego za żadną cenę¹⁴.

Podobną opinię Talmud przypisuje »uczniom Szammaja«, choć »uczniowie Hillela« pozwalali na handel z poganami bez ograniczeń (*Szabat* 17b). Oprócz tego, według *Dokumentu damasceńskiego*, »[...] nikt nie powinien spędzać szabat w miejscu [położonym] blisko narodów»¹⁵, podczas gdy rabini Talmudu zastanawiali się, jak ma obchodzić szabat Żyd będący niewolnikiem pogan lub prozelita, który nadal mieszka wśród pogan (*Szabat* 67a). Znalezione w Qumran fragmenty tzw. *Niektórych z nakazów Tory* dotyczące czystości (טהרה – *taharot*)¹⁶ orzekają:

Oдноśnie ofiary ze zboża pogan (גויים *hagojim* dosł. »narodów«), którą to oni [...] i dotykają jej [...] i kalają ją: nie należy jej jeść. Zboża pogan nie należy przynosić do świątyni¹⁷.

Vanderkam zaznacza:

[...] ponieważ czystość stanowiła sprawę pierwszej wagi, pożądane było odizolowanie – bądź to skrajne odseparowanie, jak w przypadku społeczności qumrańskiej, bądź ograniczone, ale rzeczywiste oddzielenie, jak w przypadku obozów¹⁸.

W Talmudzie możemy znaleźć liczne przykłady tego, że pies pożerający nieczyste pokarmy w pewien sposób kojarzył się rabinom z »obcym«, czyli nie-Żydem:

¹³ P. MUCHOWSKI. *Rękopisy znad Morza Martwego*. Kraków 1996 s. 464.

¹⁴ *Tamże* s. 203, papirus 4Q265 (12,8-10).

¹⁵ *Tamże* s. 202, papirus 4Q265 (11,14-15).

¹⁶ Tekst hebrajski papirusu 4Q394 za: *The Dead Sea Scrolls: Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*. Tom 3. Red. J.H. Charlesworth. Tübingen 2006 s. 196.

¹⁷ MUCHOWSKI. *Rękopisy znad Morza Martwego* s. 277, papirus 4Q394 (frag. 3-7, kol. 1, wersety 6-8).

¹⁸ J.C. VANDERKAM. *Manuskrypty znad Morza Martwego*. Warszawa 1996 s. 115.

[...] rabbi Pada mówił: większą nieczystość ma pokarm, który nadaje się dla obcego, mniejszą zaś, który nadaje się dla psa. (*Bechorot* 23a)

Podobnie w kontekście nieczystego jedzenia porównuje się psa z bałwochwalcą (*Taharot* 8,6) oraz z Samarytaninem (*Nida* 50b). Interesujące jest stwierdzenie faryzeuszów, że saduceusz niewiele się różni od poganina (*Eruwin* 68a) – zapewne chodziło o to, że w życiu codziennym saduceusze nie przywiązywali tak wielkiej wagi do drobiazgowego spełniania przepisów czystości rytualnej lansowanych przez stronnictwo faryzeuszów.

Mając na uwadze żydowski charakter stylu życia Jezusa Chrystusa oraz głoszonych przez niego prawd, nie możemy się dziwić obecności podobnych poglądów w Nowym Testamencie. Również Jezus porównuje pogan do psów (Mt 15,24-28) i daje polecenie apostołom: „Nie idźcie do pogan i nie wstępujcie do żadnego miasta samarytańskiego!” (Mt 10,5). Mówiąc o zasadach postępowania w Kościele z grzesznikiem (Mt 18,15-17), Jezus wypowiada się tak, jak gdyby Kościół miał składać się wyłącznie z Żydów: najpierw grzesznik jest określony jako brat (ἀδελφός), ale jeśli nie usłucha napomnienia, należy go traktować jak obco-plemieńca (dosł. jak kogoś z narodów – ἔθνικός). W wyniku tego nawet św. Piotr, będący przecież Żydem, początkowo uważał, że nie może wchodzić do domu pogan i spożywać z nimi posiłku (Dz 10,28). Problem ten powracał nawet po latach pracy misyjnej wśród narodów (Ga 2,12).

2.2. POGANIE MIESZKAJĄCY WŚRÓD ŻYDÓW I PROZELICI

Prawo żydowskie, które nie dopuszczało, by Żydzi ulegali wpływowi obyczajowości pogańskiej (Kpł 18,3), jednocześnie wielokrotnie podkreślało, że obcego mieszkającego wśród Żydów nie wolno dyskryminować. Motywacją do sprawiedliwego traktowania nie-Żydów jest niewola egipska, z której Bóg wyprowadził Izraelitów:

Jeżeli w waszym kraju osiedli się przybysz (אֲנִי), nie będziecie go uciskać. Przybysza, który się osiedlił wśród was, będziecie uważać za obywatela. Będziesz go miłował jak siebie samego, bo i wy byliście przybyszami w ziemi egipskiej. Ja jestem Pan, Bóg wasz! (Kpł 19,33-34)

Dokument damasceński przypomina:

Nikt nie powinien wyciągać swojej ręki, by przelać krew kogoś z narodów dla bogactwa i zysku¹⁹.

Wiele przepisów Prawa Mojżeszowego obowiązywało również pogan mieszkających wśród Izraelitów: zakaz spożywania kwaszonego chleba w czasie Paschy (Wj 12,19), zakaz wykonywania pracy w czasie Jom Kippur (Kpł 16,29), zakaz

¹⁹ MUCHOWSKI. *Rękopisy znad Morza Martwego* s. 203, papirus 4Q265, kol. 12,6-7.

spożywania krwi (Kpł 17,10) i inne. W związku z tym część »obcych« pozostawała prozelitami, przyjmując wszystkie nakazy i zakazy judaizmu. Jednakże nie wszyscy odznaczali się jednakową gorliwością w spełnianiu przykazań, co zmuszało rabinów do zastanowienia się, czy prozelita jest w pełni prozelitą. Na przykład Rabbi Zera mówił w imieniu rabiego Jochanana:

Człowiek nie może zostać prozelitą (גר) inaczej, jak przez obrzezanie (לומ"ש) i obmycie (לובט"ו), zatem do czasu, póki nie dokona obmycia, pozostaje poga- ninem (אלד לבט ירכנ אוה). (*Berachot* 47b)

Rabbi Meir mawiał: „Nawet obcy (ירכנ), jeśli jest zajęty studiowaniem Tory, jest równy arcykapłanowi” (*Bawa kama* 38a).

Dlatego też z jednej strony rabini traktowali pogan z szacunkiem²⁰, ale z drugiej starali się od nich odizolować, by nie narażać się na nieczystość rytualną. Wbrew pozorom izolacja ta niekoniecznie musiała oznaczać wrogość, bo przecież rabini nauczali, że Bóg kocha każdego człowieka, choć szczególną miłością obdarza naród żydowski. Rabbi Akiba mówił przykładowo, że szczególna miłość Boga do wszystkich ludzi przejawia się w tym, że człowiek został stworzony na podobieństwo Boga, Izrael natomiast, w odróżnieniu od innych, został nazwany synem Bożym (*Pirke Awot* 3,18).

Judaizm nie jest religią misyjną²¹, ale mimo wyrażonych w Talmudzie opo- rów wobec prozelityzmu²², wypowiedzi odnotowane w Ewangeliach świadczą o działalności misyjnej faryzeuszów. Na przykład w jednej z dyskusji pada stwier- dzenie: „Biada wam, uczeni w Piśmie i faryzeusze, obłudnicy, bo obchodzicie mo- rze i ziemię, żeby pozyskać jednego współwyznawcę” (Mt 23,15). Pomijając kon- tekst i temat sporu, możemy odnotować, że faryzeusze wkładali pewne wysiłki w pozyskiwanie prozelitów, Dzieje Apostolskie wspominają zaś o obecności proze- litów wśród Żydów (np. 2,11).

2.3. ESCHATOLOGICZNA WIZJA NARODÓW W CZASACH JEZUSA

Jak już wspomniano, Żydzi rozumieli czasy ostateczne z jednej strony jako na- wrócenie pogan (np. Ps 67,6), a z drugiej jako wytępienie pogańskich narodów (Ps 118,10). Jeremiasz prorokował np. o kielichu gniewu Bożego dla wszystkich

²⁰ Na przykład rabbi Matja ben Charasz (*Pirke Awot* 4,20) nauczał: „Pierwszy pozdrawiaj każ- dego człowieka (*kol adam*)”, co jest rozumiane przez Żydów jako odnoszące się do wszystkich, rów- nież pogan. Zob. np. *Sidur szabchej geulim*. Jeruzalem 1995 komentarz na s. 285.

²¹ Szczegółowo omawiam sprzeciw żydów wobec prozelityzmu w artykule M. RUCKI. *Aposto- łowie dowodem boskości Jezusa* (Mt 10,2). „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 22:2014 nr 2 s. 119-137.

²² Rabbi Helbo posuwał się do twierdzenia, że „[...] prozelici są dla Izraela jak wrzód” (*Jewamot* 47b), zaś rabbi Izaak ogłaszał: „[...] zło za złem spada na tych, którzy przyjmują prozelitów” (*Jewamot* 109b).

narodów, „[...] by uczynić z nich pustkowie, przedmiot grozy, pośmiewiska i przekleństwa” (Jr 25,18). Autor księgi Tobiasza z kolei roztaczał przed czytelnikiem wspaniałą wizję masowych nawróceń:

Wspaniałe światło promieniować będzie na wszystkie krańce ziemi. Liczne narody przyjdą do ciebie z daleka i mieszkańcy wszystkich krańców ziemi do świętego twego imienia. (Tb 13,13)

[...] wszystkie narody na całym świecie nawrócą się i prawdziwie czcić będą Boga. I odrzucą wszystkie swoje bożki. (Tb 14,6)

Pozabiblijne dokumenty potwierdzają istnienie tego paradoksu w świadomości ówczesnych Żydów. Wśród rękopisów z Qumran możemy znaleźć teksty, które mówią o wojnie Izraela ze wszystkimi narodami:

Będzie to bowiem czas udręki dla Izraela i obwołania wojny przeciw wszystkim narodom. Nastąpi odkupienie działu Bożego na wieczność i unicestwienie wszystkich niegodziwych narodów (*Reguła wojny*)²³.

Werset 14,5 stwierdza: „Zebrał społeczność narodów na zagładę bez reszty”. Dalszy tekst nazywa wojsko pogańskie »wojskiem Beliala«, czyli księcia demonów, i zaznacza, że „Bóg Izraela wezwał miecz przeciw wszystkim narodom” (16,1).

Kiedy podniesie się wielka ręka Boża na Beliala i na całe wojsko będące pod jego władzą, zadając wieczny cios [...] w czasie pościgu za Asyrią, synowie Jafeta padną nie podnosząc się, Kittim zostaną rozgromieni bez reszty, gdy podniesie się ręka Boga Izraela na całą hordę Beliala. (18,1-3)

Ta konfrontacja skończy się unicestwieniem i upokorzeniem wszystkich narodów i królów (19,6-7). Ten sam los spotka Żydów, „którzy zeszli z drogi” i zostali uznani za zdrajców: Bóg wyda ich „[...] pod miecz dokonujący pomsty przymierza”²⁴, bez ocalenia dla nich²⁵.

Dla kontrastu qumrańskie *Hymny* wspominają o tym, że poganie nauczą się Prawdy Bożej bez przemocy:

Zgodnie z Twą decyzją nauczasz ich [...]. Wszystkie narody poznają Twoją prawdę i wszystkie ludy Twoją chwałę (1QH, kol. 14,9-12)²⁶.

To wszystko nie mogło nie rzutować na stosunek Żydów do nie-Żydów – jak wiadomo w czasach Jezusa istniały środowiska hellenistów w znacznej mierze przejmujących zwyczaje pogańskie, oraz zelotów, gotowych w każdej chwili wszcząć powstanie przeciw Rzymianom. Mimo że doświadczenie św. Pawła wskazywało na „zburzenie muru nieprzyjaźni” w Jezusie Chrystusie (Ef 2,14), sam on

²³ Cyt. za: MUCHOWSKI. *Rękopisy znad Morza Martwego* s. 55, papirus 1QM, kol. 15,1-2.

²⁴ *Tamże* s. 210, papirus 4Q266, frag. 2, kol. 1,21.

²⁵ *Tamże* s. 211, frag. 2, kol. 2,6.

²⁶ *Tamże* s. 73.

został skazany na śmierć przez żydowski Sanhedryn właśnie dlatego, że głosił narodom możliwość zbawienia (Dz 22,21-22) bez konieczności przestrzegania żydowskich przepisów prawnych i zwyczajów. Natomiast relacje wynikające z powstania Kościoła skupiającego i Żydów, i »narody« okazały się o wiele bardziej złożone.

2.4. SKOMPLIKOWANA RZECZYWISTOŚĆ KOŚCIOŁA I JUDAIZMU I WIEKU

Nie ulega wątpliwości, że chrześcijaństwo powstało i prawie przez 100 lat funkcjonowało jako odłam judaizmu, a prezbiterami i biskupami tworzących się na całym świecie wspólnot chrześcijańskich byli wierni pochodzenia żydowskiego²⁷. Nieuchronnie prowadziło to do napięć między *nocrim*²⁸ a pozostałymi nurtami judaizmu, między żydowskimi wiernymi a chrześcijanami pogańskiego pochodzenia²⁹, między chrześcijanami pochodzenia pogańskiego a Żydami.

Sytuacja polityczna w znacznym stopniu przyczyniała się do nasilenia tych napięć. Prześladowania Żydów, np. w Aleksandrii w 38 r.³⁰ albo w Rzymie za Klaudiusza w 49 r.³¹, dotyczyły również chrześcijan pochodzenia pogańskiego. Władze bowiem nie czyniły różnicy między wyznawcami Boga Izraela, nie dociekając, czy uznają oni Jezusa za Syna Bożego, czy też nie. Podobnie prześladowania antychrześcijańskie dotyczyły Żydów, którzy przecież nie identyfikowali się z Kościołem.

Dodatkowo nakładały się na to złożone relacje między *nocrim* a pozostałymi nurtami judaizmu. Z jednej strony żydowscy wyznawcy Jezusa niczym się nie wyróżniali spośród innych Żydów i najbardziej bliscy byli faryzeuszom. Z drugiej nieuchronnie byli wciągani w konflikty między stronnictwami, których echo możemy zauważyć również w Nowym Testamencie. Św. Paweł wykorzystał te napięcia, kiedy stanął przed Sanhedrynem:

²⁷ Szczegółowo ten temat został opracowany w książce: M. Rosik. *Kościół a synagoga (30-313 po Chr.). Na rozdrożu*. Wrocław 2016.

²⁸ W Dz 24,5 pojawia się wyraz *ναζωραῖος* użyty na oznaczenie żydowskich wyznawców Jezusa z Nazaretu. Odpowiada on hebrajskiemu *nacratim* lub *nocrim*, który pojawia się np. w traktacie *Brachot* 17b czy *Sota* 47a.

²⁹ Napięcia te były obopólne: z jednej strony chrześcijanie »wynosili się« nad *nocrim* (Rz 11, 17-20), a z drugiej *nocrim* uważali się za lepszych (Dz 15,5).

³⁰ Flaccus wydał wówczas dekret ogłaszający, że Żydzi są »obcymi i cudzoziemcami». Zob. np. *The Oxford Handbook of Roman Egypt*. Red. Ch. Riggs. Oxford 2012 s. 280.

³¹ Taką datę podaje C.S. KEENER. *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*. Warszawa 2000 s. 279. Warto pamiętać, że Żydzi byli wyrzucani z Rzymu również w 139 r. przed Chr. i w 19 r. po Chr. Zob. np. *Jewish Encyclopedia*. Red. I. Singer, F. Vizetelly, I Funk. Vol. 1-12. New York – London 1901-1906. <<http://www.jewishencyclopedia.com/articles/12816-rome>> [edycja: 25 września 2017].

Wiedząc zaś, że jedna część składa się z saduceuszów, a druga z faryzeuszów, wołał Paweł przed Sanhedrynem: Jestem faryzeuszem, bracia, i synem faryzeuszów, a stoję przed sądem za to, że spodziewam się zmartwychwstania umarłych. Gdy to powiedział, powstał spór między faryzeuszami i saduceuszami i doszło do rozdzielenia wśród zebranych. (Dz 23,6-7)

Największy problem pojawił się jednak w związku z powstaniem przeciwko Rzymianom w 66 r., w którym żydowscy wyznawcy Jezusa nie chcieli brać udziału. Pamiętając o ostrzeżeniach Jezusa, uciekli z Judei³², przez co pozostali Żydzi uznali ich za zdrajców.

Po klęsce powstania w 73 r. większość stronnictw żydowskich przestała istnieć fizycznie, a te, które przetrwały, były znacznie osłabione. Jedynie faryzeusze mogli z mocą wznowić działalność religijną dzięki rabinowi Jochananowi ben Zakajowi, który założył akademię rabiniczną w Jabne. Opisane w Talmudzie dyskusje rabiniczne często dotyczą zwalczania przeciwników ideologicznych, m.in. *nocrim*, których wpływy na środowiska żydowskie pozostawały silne. Na przykład *Miszna* traktatu *Sanhedrin* 11,1 eliminuje jedno po drugim wszystkie nefaryzejskie stronnictwa, stwierdzając, że nikt z nich nie wejdzie do życia wiecznego (hebr. *olam haba*)³³. A ponieważ żydowscy wyznawcy Jezusa prawie niczym nie odróżniali się od faryzeuszów, ci ostatni zastosowali sprytny zabieg eliminujący ich z synagogi. Mianowicie do codziennej modlitwy wprowadzono »błogosławieństwo« skierowane przeciwko *minim* – czyli odstępcom, do których zaliczano również *nocrim*³⁴. Siłą rzeczy sami *minim* nie recytowali tego błogosławieństwa, więc byli wyrzucani z synagogi.

Ostateczne oderwanie żydowskich wyznawców Jezusa od synagogi nastąpiło w wyniku powstania przeciwko Rzymianom, kiedy uznano Szymona ben Kosibę za Mesjasza. Z punktu widzenia czystej ideologii rabbi Akiba, który popełnił ten fatalny błąd, wciągając pobożnych Żydów w katastrofalne powstanie, powinien być odsądzony od czci i wiary. Jednak tak się nie stało i dotychczas w judaizmie opinie rabiego Akiby są uznawane za ważne. Logicznie myśląc, nawet gdyby się przyjęło, że wyznawcy Jezusa po prostu pomylili się co do tożsamości Mesjasza, nie oznaczałoby to konieczności wyrzucenia ich z synagogi. Widzimy jednak, że w tym wszystkim nie chodzi tylko o ideologię i logikę, gdyż od tego czasu w judaizmie uważa się, że Żyd wierzący w Jezusa jest odstępcą i ma być traktowany przez środowisko żydowskie jako zmarły.

Niestety, napięcia w Kościele między *nocrim* a chrześcijanami pochodzącymi z innych narodów pogłębiły ten rozdźwięk. Od Żyda oczekiwano, że po przyjęciu

³² Euzebiusz z Cezarei podaje, że schronili się za Jordanem w miejscowości Pella. EUZEBIUSZ Z CEZAREI. *Historia kościelna* 3, 5. Kraków 1993.

³³ Więcej na ten temat: M. RUCKI. *Uczeń Jezusa rozmawia z rabinem*. Poznań 2012 s. 68-74.

³⁴ Według Talmudu (*Berachot* 28b) zabieg ten został wykonany w Jabne w okresie, gdy głównym rabinem w akademii był Gamliel II, czyli między 90 a 122 r.

chrztu wyrzeknie się wszystkiego, co jest związane z judaizmem³⁵. Do elementu religijnego dołączył element kulturowy, decydujący o tożsamości Żyda jako Żyda.

3. SCHEMAT NAWRÓCENIA ŻYDA

Do zilustrowania ogólnego schematu zmiany przekonań Żyda, po której decyduje się on na przyłączenie do grona wyznawców Jezusa Chrystusa, wykorzystałem wątki poruszone w artykułach z czasopisma „Miłujcie się!”, wymienionych powyżej. Generalnie schemat ten powtarza się również w innych publikacjach o tej tematyce³⁶.

Jean-Roudolph Kars zetknął się z chrześcijaństwem za pośrednictwem swojej siostry, zaangażowanej w charyzmatyczny ruch Odnowy w Duchu Świętym, która zaaranżowała spotkanie Karsa z animatorem wspólnoty. Kars odnotowywał u siebie duchowe rozterki, a jednocześnie wręcz „alergię na sprawy religijne”. Podczas spotkania zadawał pytania, które wydawały mu się miażdżące dla chrześcijaństwa, jednak rozmówca udzielał sensownych odpowiedzi. Po spotkaniu odbyła się modlitwa wstawiennicza, a w nocy miało miejsce nadnaturalne doznanie, związane ze szczerą modlitwą Karsa: „Boże, jeśli istniejesz, ukaż mi się, proszę!”. Następnie nastąpił dłuższy proces przygotowania do chrztu oraz odkrywania powołania kapłańskiego.

Oswald Rufeisen uważał, że wszystkie religie są fałszywe i że wystarczy tylko wierzyć w jednego Boga. Odnotowywał u siebie „szacunek dla zdań i poglądów bezbożnych, a niechęć do tego, co się z Bogiem wiąże”. Zwrócenie się do Boga w modlitwie zostało wymuszone przez konkretne niebezpieczeństwo: Oswald został aresztowany przez nazistów, którzy mieli go rozstrzelać wraz z większą liczbą innych Żydów. „Boże, jeśli mnie teraz uratujesz, będę wiedział, że jesteś i będę Cię chwalił do końca życia” – taka była jego rozpaczliwa modlitwa. Kiedy musiał się ukrywać, zaopiekowały się nim siostry zakonne, które nie stawiały sobie za cel nawrócenie Żyda. Oswald jednak docenił, że ukrywając go, ryzykowały życie. Ukrywając się, dużo czytał, a czytając Ewangelię Mateusza, uwierzył w jej autentyczność, ponieważ pisał ją Żyd dla Żydów.

Edyta Stein wychowywała się w rodzinie religijnej, ale nieortodoksyjnej. W wieku 15 lat przestała się modlić i odrzuciła wiarę w Boga. Później wspominała o „rozpaczliwym stanie ducha” w tym czasie. Zaczęła się interesować filozofią i razem z innymi naukowcami pochodzenia żydowskiego odkrywała nieznaną dotąd świat wartości chrześcijańskich:

---

³⁵ PROZOROWSKI. *Duchowość judaizmu* s. 11.

³⁶ Zob. np. opisy nawróceń 16 znanych postaci w książce R. SCHOEMAN. *Miód ze skały. Historie nawróconych Żydów*. Poznań 2016.

Jedne po drugich opadały ze mnie więzy racjonalistycznych przesądów, w jakich wzrastałam, nie wiedząc o tym, i nagle stanął przede mną świat wiary.

Przykład wiary Anny Reinach, a kilka lat później lektura autobiografii św. Teresy z Avila były impulsami, które doprowadziły do decyzji o przyjęciu chrztu. Kiedy przyszły czasy okrutnych prześladowań, uznała, że „krzyż Jezusa zostaje teraz włożony na naród żydowski”. Podobnie jak św. Paweł zapragnęła ponieść śmierć za Kościół i za swój naród (zob. np. Rz 9,3 oraz Flp 2,17).

Główny rabin Rzymu Izrael Zolli w dzieciństwie przyjaźnił się z katolickimi dziećmi, tak jak inne żydowskie dzieci w Polsce. Odwiedzając jednego z kolegów, zastanawiał się, kim jest ten człowiek na krzyżu i dlaczego go ukrzyżowano. Na lekcjach religii w gminie żydowskiej mówiono mu, że Jezus był bluźniercą, ponieważ jako człowiek uważał siebie za Boga i dlatego został skazany na śmierć przez ukrzyżowanie. Jednak ucząc się w szkole o cierpiącym Słudze Jahwe z Księgi Proroka Izajasza, zaczął intuicyjnie wyczuwać, że jest to Jezus przybity do krzyża. Studia i praca, a także osobiste badania Pisma Świętego doprowadziły Zolliego do wniosku, że w Nowym Testamencie znalazł swoje spełnienie cały Stary Testament. Wyraz temu dał w swojej książce *Il Nazareno*. W czasie okupacji Zolli mógł sam przekonać się, z jak wielkim heroizmem i z narażeniem własnego życia kapłani, zakonnicy, siostry zakonne oraz świeccy katolicy ukrywali Żydów w klasztorach, w seminariach duchownych, na plebaniach i w prywatnych domach. Po wyzwoleniu, we wrześniu 1944 r., w święto Jom Kipur rabin przewodniczył uroczystym modlitwom w synagodze, gdzie ukazał mu się Jezus. Widzenie miały również jego żona i córka, dlatego cała rodzina postanowiła przyjąć chrzest.

Alfons Ratisbonne nie przywiązywał zbyt wielkiej uwagi do tradycji i religii, nawet ukończył uczelnię uchodzącą za protestancką. Ale gdy jego brat przyjął chrzest, był pewien, że go traci. Później jednak doznał nadprzyrodzonego spotkania z Matką Najświętszą, o którym napisał:

[...] w tym momencie spadły łuski z moich oczu; nie jedna, lecz wszystkie, które mnie krępowały.

W nawróceniu Hermana Cohena ważną rolę odegrało wewnętrzne poruszenie w czasie błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem. Kolejnym silnym przeżyciem było uczestnictwo w nabożeństwie, podczas którego ochrzczono kilka kobiet, dotąd wyznających judaizm. Herman odczytał bardzo osobiście słowa śpiewanej wówczas pieśni: „Jezusie z Nazaretu, Królu żydowski, zmiłuj się nad dziećmi Izraela!”

Roman Brandstaetter był bardzo głęboko osadzony w kulturze hebrajskiej i miał wielki szacunek dla Biblii. Jego spotkanie z Jezusem nie było nadnaturalne: z czasopisma przypadkowo wypadł obrazek ukazujący Chrystusa Ukrzyżowanego. Było w tym jednak coś nadprzyrodzonego:

Ten martwy Chrystus żył. Pomyślałem: Bóg... Dzieje tej biblijnej nocy są dla mnie smugą najwspanialszego światła, jakie widziałem w moim życiu – napisał później Brandstaetter.

Karl Stern uważał, że nauka dostarcza wystarczająco dużo dowodów na istnienie Boga Stwórcy. Nie dawało mu tylko spokoju pytanie: czy Jezus Chrystus był prawdziwym Bogiem? Intensywnie uczył się języka hebrajskiego, uczestniczył w nabożeństwach w synagodze, utrzymywał przyjacielskie kontakty zarówno z pobożnymi Żydami, jak i z głęboko wierzącymi chrześcijanami. Doszedł w końcu do niezwykle ważnego przekonania, że chrześcijaństwo uznaje wszystko, w co wierzą Żydzi, dodając do tego jedno twierdzenie: że prawdziwy Bóg stał się prawdziwym człowiekiem. Napisał: „Na płaszczyźnie duchowej chrześcijaństwo to judaizm; judaizm doprowadzony do ostatecznego spełnienia”. Stern doszedł do przekonania, że można pozostać Żydem, a przy tym zachować w sercu tajemnicę Jezusa.

Możemy zatem wyodrębnić kilka kluczowych spraw, które wywarły wpływ na decyzje Żydów o przyjęciu chrztu:

- miłość ze strony chrześcijan, zwłaszcza w sytuacjach ekstremalnych (Holokaust),
- rozterki duchowe nieznajdujące rozwiązania w judaizmie czy ateizmie,
- rozpaczliwe zwrócenie się do Boga jako ostatniej deski ratunku,
- intelektualne przekonanie o wewnętrznej spójności judaizmu i chrześcijaństwa,
- czynnik nadprzyrodzony (np. widzenie).

Jeśli elementy te z różnym nasileniem występują u różnych osób, to problem żydowskiej tożsamości nurtuje prawie każdego bohatera omawianych artykułów i świadectw. Icchak przyznaje:

Był we mnie jednak niepokój, tak jak u większości Żydów, że przynależność do Kościoła jest zdradą Boga Izraela.

Eli stwierdza:

Wiedziałem, kim jestem, i nie chciałem w żaden sposób przestać być Żydem, wybierając nieżydowską wiarę.

Możemy jednak zauważyć, że obawy o tożsamość rozbijają się zarówno o argumenty intelektualne, jak i o doświadczenie nadprzyrodzone.

PODSUMOWANIE

Zajmując się naukami technicznymi, jestem przekonany, że nadprzyrodzone zjawiska są nie mniej realne niż materia i prawa fizyki³⁷. Naturalizm metodologiczny

---

³⁷ Zostało to wykazane na przykładzie badań Calunu Turyńskiego: M. RUCKI. *Syndonologia – wyjątkowa nauka*. Materiały konferencji ChFPN Nauka – Etyka – Wiara 2015, Rydzyna 4-7.06.2015 s. 261-274.

niepotrzebnie nakłada ograniczenia na naukowców, uniemożliwiając uwzględnienie czynnika nadprzyrodzonego³⁸. Jak widać z udokumentowanych świadectw nawróconych Żydów, bez względu na wykształcenie i wcześniejszą religijność, nadprzyrodzone wizje lub objawienia są ważnym elementem ich przemiany. W tym kontekście analiza porównawcza opublikowanych w czasopiśmie „Miłujcie się!” materiałów potwierdza tezę wysuniętą przez 120 rabinów w dokumencie *Dabru emet*: „Różnica między Żydami i chrześcijanami nie może być przewyżczona tylko ludzkimi siłami”³⁹.

Druga istotna teza dokumentu *Dabru emet* również znajduje potwierdzenie w zbadanym materiale: „Nowe stosunki między Żydami a chrześcijanami nie osłabiają żydowskich praktyk religijnych”. Wprawdzie wszyscy Żydzi z rozpatrywanych wyżej artykułów zostali chrześcijanami, nie nastąpiło jednak załamanie ich żydowskiej tożsamości ani religijności.

Obiektywne spojrzenie na historię oddzielenia chrześcijaństwa od judaizmu pomaga zrozumieć, że czynniki polityczne, a przede wszystkim wojny i prześladowania, odegrały tu większą rolę niż kultura lub zwyczaje. Czy stan ten się utrzyma, czy zostanie przewyżczony? Sytuacja polityczna w Izraelu i generowane przez stronę muzułmańską napięcia na arenie międzynarodowej nie rokują zbyt wielkich nadziei na trwały pokój. Tymczasem narastająca liczba nawróceń izraelskich Żydów dowodzi, że trudności ideologiczne są do pokonania, a dawne uprzedzenia nie mają dziś tak wielkiej siły, by nie mogły być przewyżczone.

“IN CHRIST, I REMAIN A JEW” –
SOLUTION OF THE CULTURAL PROBLEM
BETWEEN JUDAISM AND CHRISTIANITY

S u m m a r y

The paper discusses one of the aspects of the “enmity” problem between the Jewish nation and other peoples. It is expressed in the lack of acceptance of the Jewish communities towards the Jews converted to Christianity. Based on the testimonies published in the Catholic magazine “Love One Another”, certain pattern of conversion is pointed out: first enmity towards Christianity and Christians, then discovery of Jewish identity of Jesus confessed in

³⁸ Por. A. ZABOŁOTNY, *Naturalizm metodologiczny w nauce – dylemat teisty*. „Filozoficzne Aspekty Genezy” 13:2016 s. 25-48; R. CARHARD, *Can Science Regain the Ability to Include Supernatural Causes?* Materiały konferencji ChFPN Nauka – Etyka – Wiara 2015, Rydzyna 4-7.06.2015 s. 219-234; Ph.H. WIEBE, *The Promise (and Threat) of the Shroud of Turin*. Proceedings of the International Workshop on the Scientific Approach to the Acheiropoietos Images, ENEA Frascati, Italy, 4-6 May 2010. <<http://www.acheiropoietos.info/proceedings/WiebeWeb.pdf>> [edycja: 25 września 2017].

³⁹ Cyt. za: PROZOROWSKI, *Duchowość judaizmu* s. 36.

Christianity, and eventually confession of the “new” faith after overcoming the cultural obstacle and keeping the Jewish identity. Thus, it seems possible to discover the deep spiritual unity between two religions and overcoming the cultural difference.

Słowa kluczowe: Żydzi, judaizm, chrześcijaństwo, konflikt religijny, nawrócenie Żydów, nawrócenie pogan.

Key words: Jews, Judaism, Christianity, religious conflict, conversion of Jews, conversion of pagans.